

HAYAT SİGORTALARINDA SİGORTA SÖZLEŞMESİNİN DEVRİ

Prof. Dr. Kenan TUNÇOMAĞ
İ.Ü. Hukuk Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

1. Genel Olarak

Ülkemizde, İsviçre ve Almanya'da olduğu gibi, sigorta sözleşmesi özel bir yasa ile düzenlenmiş değildir. Gerçi Ticaret Bakanlığı, daha 11.3.1966 yılında kurduğu bir komisyona bu görevi vermiş ve komisyon da yabancı ülkelerin yasaları ve Türkiye'deki sigorta uygulamasını da inceleyerek, gerekçeli bir "*Sigorta Sözleşmesi Yasa Tasarısı*" hazırlamıştır. Ancak bu tasarı, bildiğim kadarı ile, bugüne kadar Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilmediği gibi; basılıp sigorta camiasına da dağıtılmış değildir¹. Bunun önemli bir eksiklik olduğunu, yeri gelmişken, burada da belirtmekte yarar vardır.

Buna karşılık, 2.6.1955 gün ve 6763 sayılı (ve 1957 yılında yürürlüğe girmiş) Türk Ticaret Kanunu, 1263-1459. maddelerinde sigorta sözleşmelerine ilişkin özel hükümler koymuştur. Bu özel hükümler içinde "*Kara Sigortaları*" ve "*Deniz Sigortaları*" birbirinden ayrı olarak ve değişik bir sistem içinde düzenlenmiştir. "*Kara sigortaları*" ve "*Deniz sigortaları*" hükümleri arasında uyum sağlanmadan yapılan bu düzenleme uygulamada da bazı aksaklıklar doğurmuştur ve doğurmaktadır. Örneğin, *sigortalı malın başkasına devri kara sigortalarında (TK. 1303) ve deniz sigortalarında farklı biçimde düzenlenmiştir*². Aslında acele olarak meydana getirilmiş bu yasal düzenlemenin amacı, ayrıntılı bir Sigorta Sözleşmesi Yasası yapılıncaya kadar sigorta alanındaki yasal boşluğu doldurmak idi. Fakat aradan 40 yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen, sigorta sözleşmesi yasası hâlâ meydana getirilememiştir.

2. Hayat Sigortalarında Sigorta Sözleşmesinin Devrine Benzer Hukuki Müesseseler.

İnceleme konumuz olan, hayat sigortalarında sigorta sözleşmesinin devrinin anlamı, "*sigortalının alacak ve borçlarının bütünüyle üçüncü kişiye devri*"dir. İşte "sigortalının alacak ve borçlarının üçüncü kişiye

¹ Bak. *Haydar Arseven*, Sigorta Hukuku 2. Bası, İstanbul 1991, 27-28.

² Bak. *Arseven*, age, s. 163 vd.

devri"nin aşağıda başlıcaları incelenen benzer hukuki müesseselerden dikkatle ayrılması gerekir.

2.1. Sigorta Sözleşmesinden Kaynaklanan Alacakların Devri

Benzer hukuki müesseseler içinde, önce "*sigorta sözleşmesinden doğan alacakların devri*"; yani "*sigortalının alacaklarının devri*"ni incelemekte yarar vardır. Çünkü bu müessese, sigortalının alacak ve borçlarının devrine en yakın olanıdır.

Sigorta sözleşmesinden doğan alacakların devri, Borçlar Kanunu hükümlerine tbi bir hukuki işlemdir. Çünkü Sigorta Sözleşmesinden doğan alacaklarının devri, Ticaret Kanunumuzda düzenlenmemiş olduğu için, bu devir, Ticaret Kanununun 1264/I. maddesi uyarınca, Borçlar Kanunu hükümlerine tâbidir.

2.1.1. Sigorta sözleşmesinden doğan alacakların devri, devredenle devralan arasında yapılan bir sözleşme ile gerçekleşir. İşte bu devir sözleşmesi, alelde yazılı şekle tâbidir, Borçlar Kanunu 163.

2.1.2. Öte yandan, devirde szkonu olan, devrolunana, sigortalının sigorta sözleşmesinden kaynaklanan alacak hakkını geçirmektir; bu olayda sigorta sözleşmesinden kaynaklanan borçlar sigortalıya ait olmakda devam eder. Bu yüzden, doğru beyan yükümüne aykırılık veya ilk primin ödenmemesi nedeniyle fesih; sonraki primlerin ödenmemesi yüzünden fesih gibi sigorta şirketinin sigorta sözleşmesinin sonraki gelişmeleri içinde yapacağı hukuki işlemlerin muhatabı da yine sigortalıdır.

2.1.3. Sigorta sözleşmesinden doğan alacakların devrinde, devrin konusu, lehdar tayininde olduğu gibi, sadece sigorta tazminatının ödenmesini istemek değilde; aynı zamanda sigortalıya ait olup, *devri mümkün olan yenilik doğuran hakları* da kapsar; örneğin devralan, devir ile, sigorta sözleşmesini feshetmek (feshi ihbar etmek); prim ödemekten muaf sigortaya geçirmek ve sigorta şirketi ile anlaşarak, sigorta sözleşmesinde başkaca değişiklikler yapmak hakkını da kazanır.

2.1.4. Öte yandan, sigorta sözleşmesinden doğan alacakların devri, "*bütün alacakları ve hakları*" kapsar. Bu yüzden, *yeni lehdar tayin etme şeklindeki yenilik doğuran hak da, devir ile birlikte, devrolunana geçer.* Böylece devrolunan kişi, devirle sigorta tazminatı üzerinde kazandığı hakkı bir başkasına devredebileceği gibi; başkasını lehdar tayin etme hakkına da sahiptir.

2.2. "Lehdar Tayini"

Lehdar tayini ise, alacağın temlikinden tamamen farklı ve Sigorta Hukukuna ilişkin bir müessesedir. Öte yandan, lehdar tayininde, lehdar (sadece sigorta alacağının ödenmesini istemek hakkına) sahiptir; bunun ötesinde bir hak ve yetkisi yoktur.

2.2.1. Lehdar tayini, Ticaret Kanunu'nun 1329 ile 1330. ve Hayat Sigortası Genel Şartlarının 8.2. maddesinde düzenlenmiştir. Sigortalı (sigorta ettiren), sigoradan yararlanacak kişiyi (lehdarı) sözleşmeyi yaparken veya sonradan tayin edebilir. Öte yandan, sigortalı, sigortadan yararlanacak kişiyi (lehdarı) tayin ettiği gibi, onu değiştirmek hakkına da sahiptir.

Ancak sigortalı, lehdarı değiştirme hakkından vazgeçtiğini poliçeye yazdırmış ve bu poliçeyi de lehdara teslim etmişse, artık lehdarı değiştirmek hakkını yitirir, TK. 1330, Hayat Sigortaları Genel Şartları 8.2.

2.2.2. Gerçi Sigortalı lehdar tayini suretiyle sigorta alacağı üzerinde tasarrufta bulunur; bu alacağını üçüncü kişiye devreder. Bu suretle, üçüncü kişinin devrolunan sigorta alacağı üzerinde elde ettiği hak, kendi hakkıdır, ve bu alacak hakkını mahkeme veya icrada kendi adına dava veya takip edebilir.

Ancak üçüncü kişi sigortalı tarafından "*lehdar*" olarak tayin edildiği zaman, bazılarında göre önce sadece bir "*bekleme durumu*" (muntazar hak) kazanır. İşte bu bekleme durumundan, sigorta olayının gerçekleştiği anda, lehdarlığı devam etmesi ve sağ olması koşulu ile, lehdar için dava edilebilir bir sigorta alacağı doğar^{2a}. Buna karşılık, bazıları da, haklı olarak lehdar tayininin sigorta bedeli üzerinde bir tasarruf teşkil ettiğini gözönünde tutarak, lehdarın hakkının tasarruftan apıldığı anda doğduğu görüşünü savunurlar^{2b}.

2.3. "Sigorta Poliçesinin Devri"

Sigorta Şirketinin poliçe verme yükümü, Ticaret Kanunu'nun 1265. maddesinde düzenlenmiştir. Poliçeye yazılacak hususlar ise, aynı Kanunun 1266. maddesinde belirtilmiştir. Sigorta Şirketi, Ticaret Kanunu'nun 1267. maddesi uyarınca acente tarafından yapılmış sigorta sözleşmelerinde, poliçeyi (10) gün içinde sigortalıya vermek zorundadır. Bu poliçe teslim süresinin geçirilmesi, sigortalının, sigorta sözleşmesinden doğan haklarını ortadan kaldırmaz. Hatta tam tersine, sigortalı poliçenin teslim edilmemesi veya süresinde teslim edilmemesi nedeniyle bir zarara uğramışsa, sigorta şirketi bu zararı da tazminle yükümlüdür.

Ancak sigorta poliçesinin devri yalnız başına büyük bir anlam taşımaz. Çünkü sadece poliçenin devri ile, ne sigorta sözleşmesi ve ne de sigorta sözleşmesinden doğan bir alacak (örneğin, sigorta tazminatı) başkasına devredilmiş olur. Çünkü, "*sigorta poliçesi*" sigorta sözleşmesi olmayıp; sigorta sözleşmesinin yapıldığını gösteren bir "*ispat aracı*"dır. Bununla beraber, sigorta sözleşmesinden sigortalı için doğan alacağın

^{2a} Bak. A. Maurer Schweizerisches Privatrecht, 3. Aufl. Bern 1995, 434.

^{2b} Bak. W. Köng, Schweizerisches Privatrecht, 3. Aufl. Bern 1967.

(tazminatın) devrinde, devir işleminden sonra poliçenin de devralana verilmesi uygun olur, (Bakınız: No: 5.2.2.)

3. Hayat Sigortalarında Sigorta Sözleşmesinin Devri

3.1. "Sigorta Sözleşmesinin Devri" Teriminin Eleştirisi

Kanımcıca "*Sigorta Sözleşmesinin Devri*" kavramına bir açıklık getirmek gerekir. Aslında, *sigortalının hak ve borçlarının üçüncü kişiye devri halinde sözkonusu olan, sigorta sözleşmesinin devri değildir. Çünkü sigorta sözleşmesinin devri olarak adlandırılan olayda, sigorta sözleşmesi üçüncü kişiye devredilmez de; sigortalının hak ve borçları üçüncü kişiye devrolunur. Değişik bir söyleyişle, sigortalı, sigorta sözleşmesinden çıkar; onun yerini üçüncü kişi alır ve sigorta sözleşmesi de devam eder. Şu halde, olayımızda, sigorta sözleşmesinin değil de; sigortalının hak ve borçlarının üçüncü kişiye devri sözkonusudur.*

3.2. Ticaret Kanunu ve Borçlar Kanunundaki Durum

Türk Ticaret Kanunu, Sigorta Hukuku'nu, Kara ve Deniz Sigortaları ile birlikte, 1263-1459 maddelerinde düzenlemiştir. Fakat bu maddeler içinde, sigorta sözleşmesinden kaynaklanan alacak ve borçların üçüncü kişiye devrine ilişkin bir hüküm yoktur. Sigortaya ilişkin bir konuda, Ticaret Kanunu'nun 5. Kitabında (1263-1459. maddelerinde) bir hüküm bulunmadığı takdirde uygulanacak yöntem, Türk Ticaret Kanunu'nun 1264. maddesinin (1.) fıkrasında gösterilmiştir. Gerçekten, Ticaret Kanunu'nun 1264. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*Bu kitapta (yani 5. kitapta) hüküm bulunmadıkça, sigorta mukavelesi hakkında Borçlar Kanununun hükümleri tatbik olunur*". Şu halde, sigortaya ilişkin bir konu hakkında Ticaret Kanun'unun 5. kitabında (1263-1459. maddelerinde) bir hüküm bulunmadığı takdirde, Ticaret Kanunu'nun diğer maddeleri; yani "*diğer ticari hükümlere*" ve "*ticari örf ve adetlere*" başvurulamaz; başvurulacak kanun, Borçlar Kanunu'dur. Eğer Borçlar Kanunu'nda da hüküm yoksa, ancak o zaman "*diğer ticari hükümler*" ve "*ticari örf ve adet*"e başvurulabilecektir.

Şu halde, ticari işler hakkında uygulanacak hükümlerin sırasını, (Ticaret Kanunu, ticari örf ve adet ve umumi hükümler) olarak belirten Ticaret Kanunu'nun 1. maddesi, Sigorta Hukukunda uygulanamaz. Çünkü Ticaret Kanunu'nun 1264/I. maddesi, Sigorta konusunda çıkacak bir uyuşmazlıkta başvurulacak kaynakların sırasını özel olarak ve Ticaret Kanunu'nun 1. maddesinden farklı şekilde düzenlemiştir.³ Bu sıra, Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu ve ticari örf ve adetler şeklindedir.

³ R. Kender, Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku I. Sigorta Müessesesi Sigorta Mukavelesi, Gözden Geçirilmiş 5. Bası, İstanbul, 1995, 17.

3.3. Hayat Sigortaları Genel Şartlarındaki Durum

Buna karşılık, Sigorta Sözleşmesinden kaynaklanan hak ve borçların birlikte devri, hâlen yürürlükte bulunan "*Hayat Sigortası Genel Şartlarında*" düzenlenmiştir, denebilir. Çünkü Genel Şartların C.8.1. maddesine göre, "*bu sözleşmeden (yani, sigorta sözleşmesinden) doğan hakların veya borçların devri mümkündür.*" Şu halde, Genel Şartların C.8.1. maddesi, sigorta sözleşmesinden doğan hakların veya borçların ayrı ayrı devrini mümkün görmüştür. Bu yüzden maddenin, geniş yorumlanarak, hakların ve borçların birlikte devrini de kapsadığı söylenemez. Üstelik adıgeçen madde, alacak ve borçların nasıl devredileceğini göstermediği için, zorunlu olarak, bu konuda Borçlar Kanunu'nun 162-178. maddelerindeki hükümlerin temel alınması gereği vardır.

Buna karşılık, Eski Hayat Sigortası Genel Şartlarının 13. maddesi, sadece hak ve menfaatlerin devrine ilişkin olmak üzere aşağıdaki hükmü koymuştu:

"Bu poliçeden doğacak hak ve menfaatlerin başkalarına devri kabildir. Ancak devir muamelesinin Şirkete karşı muteber olabilmesi için, âkidin yazılı talebi üzerine şirketçe tanzim edilecek zeyilnamenin taraflarca imza edilmiş olması şarttır". Bu düzenleme, Borçlar Kanunu'nun alacakların devrine ilişkin hükümlerine aykırı idi. Çünkü Borçlar Kanunu'nun 163. maddesi, alacağın devri için, devir sözleşmesinin yazılı yapılmasını gerekli ve yeterli görmüştür. Gerçi alacak temlikinin geçerliliği için değil de; sadece hüsnüniyetli borçlunun eski alacaklıya ödeme yapmasını engellemek için, Borçlar Kanunu, devrin alacaklıya bildirilmiş olmasını da aramıştır. Borçlar Kanunu'nun 165. maddesinin koyduğu bu hükümle korunmak istenen, hüsnüniyetli; yani devirden bilgisi olmayan, eski borçludur.

3.4. Hayat Sigortalarında Sigortalının Alacak Ve Borçlarının Devrinin Hukuken Caiz Olması

Şu halde hayat sigortalarında sigortalının hak ve borçlarının devri, Ticaret Kanunu 1263/1'deki açık hüküm uyarınca, Borçlar Kanunu hükümlerine tâbidir. Borçlar Kanunu'nun 162/1. maddesi ise, "*kanun veya akit ile veya işin mahiyeti icabı olarak menedilmiş olmadıkça*" hertürlü alacağın başkasına devrini caiz saymış ve bu devrin nasıl yapılacağını göstermiştir. Öte yandan, Borçlar Kanununa göre her türlü borcun da başkasına devri, kural olarak, câizdir. Bu itibarla, Türk Sigorta Hukukunda da, tıpkı İsviçre ve Alman Sigorta Hukuklarında olduğu gibi, sigortalının hak ve borçlarının birlikte devri, hiç kuşkusuz, hukuken câizdir ve bu devir, Borçlar Kanunu hükümlerine göre yapılır.

Öte yandan, devir işlemi bir ihtiyaçtan doğmuştur. Sigortalı yıllarca primini ödediği hayat sigortasını, bu sigortadan doğan hak ve borçlar ile

birlikte çocuğuna, ana-babasına, veya bir yakınına niçin devredemesin? Zaten Sigortalının bu şekilde, örneğin çocuğuna bir güvence sağlamasını engelleyen bir hüküm Türk Sigorta Hukukunda yoktur ve olamaz.

4. Hayat Sigortalarında Sigortalının Alacak Ve Borçlarının Devrinin Sağlanması

4.1. Sigortalının Alacak ve Borçların Devrine İlişkin Kural

Sigorta sözleşmesinin devri; yani sigortalının sigorta sözleşmesinden kaynaklanan hak ve borçların devri, yukarıda yapılan açıklamaların gösterdiği gibi, Ticaret Kanunu'nun 5. kitabında düzenlenmemiştir. Öte yandan, Hayat Sigortası Genel Şartlarının C. 8.1. maddesinde sözkonusu haklar veya borçların devri kabul edilmiş olmakla birlikte; bu maddede başkaca bir hüküm de yoktur. Bu yüzden, sigorta sözleşmesinin devrinin gerçekleştirilmesi, Ticaret Kanunu'nun 1264/I. maddesi uyarınca, Borçlar Kanunu'nun 162-178. maddelerinin uygulanması suretiyle sağlanabilecektir.

4.2. Borçlar Kanununa Göre Yapılacak İşlemler

4.2.1. Borçlar Kanunumuza göre, alacakların üçüncü kişiye devredilebilmesi için, devredenle üçüncü kişi arasında *yazılı bir sözleşme yapılması* gerekir, Borçlar Kanunu 163⁴. Bu itibarla, Sigortalı (sigorta ettiren) de sigorta alacağını devredebilmek için, üçüncü kişiyle yazılı olarak alacağın devri sözleşmesi yapmak zorundadır.

4.2.2. Öte yandan, yine Borçlar Kanunumuza göre, borçların üçüncü kişiye devredilebilmesi için, devrolunan (üçüncü kişi) ile alacaklı durumdaki sigortalı arasında yapılmış *"borcun yüklenilmesi (nakli) sözleşmesi"* nin (BK. 173) veya sigortalı ile sigortadan kaynaklanan borcu yüklenmek isteyen arasında imzalanmış *"borçtan kurtarma sözleşmesi"* nin alacaklı tarafından açıkça veya zımnen kabulü gerekir, BK. 174⁵. Şu halde, sigorta sözleşmesinden kaynaklanan borçların üçüncü kişi tarafından yüklenilmiş sayılabilmesi için, sigortalı ile üçüncü kişi arasında yapılmış borcun yüklenilmesi (nakli) veya *"borçtan kurtarma sözleşmesi"* nin, sigortacı tarafından da açık veya zımni olarak kabulü gereklidir.

5. Hayat Sigortalarında Sigortalı Alacak Ve Borçlarının Devrinin Gerçekleşme Anı

5.1. Alacak Ve Borçların Üçüncü Kişiyeye Geçtiği An

Türk Sigorta Hukukunda, hak ve borçlarını birlikte üçüncü bir kişiye devredilebilmesi için, sigortalının, üçüncü kişi ile önce, (*sigorta sözleşme-*

⁴ Kenan Tunçomağ, Türk Borçlar Hukuku Cilt I: Genel Hükümler, 6. Bası, İstanbul 1976, 1074 vd.

⁵ Kenan Tunçomağ, Türk Borçlar Hukuku Cilt I: Genel Hükümler, 6. Bası, İstanbul 1976, 1125-1127 vd.

sinden kaynaklanmış alacak ve borçların üçüncü kişiye devredildiğine) ilişkin yazılı bir sözleşme yapmaları zorunludur. Başka bir söyleyişle, sigorta sözleşmesinden doğmuş hem alacaklarının ve hem de borçların sigortalı tarafından üçüncü kişiye devredildiği aynı yazılı sözleşme üzerinde açıkça belirtilmesi gereklidir. İşte bu sözleşmenin yapılması ile birlikte, sigorta sözleşmesinden kaynaklanmış alacaklar üçüncü kişiye geçmiş olurlar. Borçların da üçüncü kişiye geçmiş sayılabilmesi için, bu sözleşmenin, poliçe ile birlikte sigorta şirketine gönderilmesi ve sigorta şirketinin de bu devri kabul etmesi (sözleşmeyi imzalaması) gerektir ve yetiştir. Sigorta şirketinin sözleşmeyi kabulü açıkça veya zımnen yapılabilir; Örneğin, sigortacının devre makul bir süre (30 gün) içinde itiraz etmemesi halinde devir zımnen kabul edilmiş sayılır.

5.2. Alacak Ve Borçların Üçüncü Kişiye Devrinde Sigorta Şirketinin Yapacağı İşlemler

Gerçi sigortalının hayat sigorta sözleşmesinden kaynaklanan alacak ve borçlarının üçüncü kişiye geçmiş kabul edilebilmesi; yani sigorta sözleşmesinde üçüncü kişinin sigortalının yerini almış sayılabilmesi için, sigortalı ile üçüncü kişi arasında imzalanmış "alacak ve borçların devri sözleşmesi"nin sigorta şirketince kabulü gerektir ve yetiştir. Ancak Sigorta Hukuku yönünden, sigorta şirketinin ayrıca iki "tamamlayıcı işlemi" de yerine getirmesi gerekir, kanısındayım.

5.2.1. Tamamlayıcı işlemlerden birincisi, sigorta şirketinin üçüncü kişiye yeni Teklifname göndermesi ve üçüncü kişinin bunu doldurup imzalayarak, sigorta şirketine iade etmesidir. Gerekli ise, üçüncü kişi Teklifname ile birlikte ayrıca doktor raporunu da sigortacıya göndermek zorundadır.

5.2.2. İkinci tamamlayıcı işlem ise, sigorta şirketinin üçüncü kişiye, onun adına düzenlediği poliçeyi göndermesinden ibarettir. Sigorta şirketinin poliçeyi geç göndermesi veya hiç göndermemesinin doğurduğu hukuki sonuçlar, sigortacının Teklifnameyi aldığı halde poliçeyi geç gönderme veya göndermemesi halindeki gibidir.

5.3. Şu halde, sigortalı ile üçüncü kişinin imzaladığı "sigorta sözleşmesinden doğan hak ve borçların devri sözleşmesi"nin sigorta şirketine gönderildiği ve bunun, Şirketçe kabul edildiği (veya makul süre içinde cevapsız bırakıldığı) anda, devir, kural olarak, gerçekleşmiştir. Hukuken önemli olan da, budur.

Bu yüzden, Sigorta Şirketi, haklı bir nedenle bu devri kabul etmek istemiyorsa, devri kabul etmediğini, gecikmesiz (makul süre içinde) sigortalıya ve devralana (üçüncü kişiye) bildirmek zorundadır. Buradaki hukuki durum, Teklifnameyi alan sigorta şirketinin, Teklifnameyi kabul etmediğini (Hayat Sigortaları Genel Şartlarının C. 1/II maddesine göre 30

gün içinde) bildirmemesi halindeki gibidir; yani bu durumda devir işlemi, şirketçe kabul edilmiş sayılır.

Özetle sigortalı ile üçüncü kişi arasında yapılmış devir sözleşmesinin sigorta şirketi tarafından kabul edilmesiyle devir tamamlanmıştır. Ancak bunun üzerine sigorta şirketinin yapması gerekli iki tamamlayıcı işlem de vardır. Yukarda (5.2.'de) açıklanan bu işlemlerden birincisi; sigorta şirketinin gönderdiği "*yeni Teklifnameyi üçüncü kişinin (devralanın) doldurup ve imzalayıp sigorta şirketine tade etmesi*"dir. İkinci tamamlayıcı işlem ise, sigorta şirketinin "*üçüncü kişiye onun adına düzenlediği poliçeyi göndermesi*"dir.